

mert a nyelv valóságos művészi produktum, a legközkincsűbb népköltészet, mely valaha is létezett. Művészet már akkor is, mielőbb valamilyen művészeti műfajon belül tennék mérlegre szépségét és értékét, s ha pontosan kitervelt eljárások, módszerek szerint kezelhetnének, sematikus lenne, s olyan értékű, mint minden, ami sematikus. Nem kedvüket akarom szegni, hanem éppen arra ösztönözni, hogy a feladat problematikusságához, komolyságához mért erőfeszítéssel végezzék munkájukat, melyhez sok sikert kívánok. (1969.)

J a k a b László

Módszertani megjegyzések a magyar nyelv külföldön való tanításáról

Egyik kollégám, amikor hallotta, hogy Finnországban magyar nyelvet tanítok, kissé ironikusan jegyezte meg, hogy nem szeretné a magyar nyelvet idegen nyelvként tanulni. Megjegyzésében nagyon sok igazság van, ha nyelvünk - sokszor még a magyarok számára is nehéz - szabályaira vagy éppen szabálytalanságaira gondolunk. Mert például azt minden általános iskolát végzett magyar ember tudja, hogy a tárgy ragja mindig rövid -t. De meg tudná-e valaki hirtelen mondani, hogy a -t mikor kapcsolódik a szótári tőhöz közvetlenül, mikor kötőhangzóval? És ha kötőhangzóval kapcsolódik, akkor a mély hangrendű szavakban mikor van o, és mikor van a kötőhangzó? Például: asztal > asztalt, fal > falat, tyúk > tyúkot, lyuk > lyukat stb. Vagy tudna-e valaki gyorsan válaszolni arra a kérdésre, mikor van mássalhangzó után -a / -e vagy -ja / je birtokos személyrag egyes harmadik személyben? Például egyformán r hangra végződik a humor és a terror szó, mégis az egyikben

-a, a másikban -ja birtokos személyrag található: humor > humora; terror > terrorja. Hasonló példák még: ember > embere, éger > égerje; gyalázat > gyalázata, divat > divatja stb. Természetesen ezeket a jelenségeket le lehet írni, szabályba lehet foglalni. De tudják-e ezeket a szabályokat a magyar emberek? Nyilvánvalóan nem, de nem is kell tudniuk, mert anyanyelvük a magyar. Az idegen anyanyelvűeknek viszont meg kell tanulni ezeket.

Hasonló jelenségeket figyelhetünk meg az igeragozásban is. Azt minden általános iskolát végzett magyar tudja, hogy a múlt idő jele mássalhangzó után -t, magánhangzó után -tt. De meg tudja-e valaki mondani, hogy mássalhangzóra végződő szótári tő után mikor járul közvetlenül az időjel, és mikor kötőhangzóval? Bizony, azonos végű szavaknál is eltérés mutatkozik: ad > adott, apad > apadt stb. És ha van kötőhangzó, mikor van minden személyben, és mikor van csak alanyi ragozás egyes szám harmadik személyben? Például: fut (futottam, futottál, futott stb.), de lát (láttam, láttál, látott stb.). A magyar ember számára ez a gyakorlatban szintén nem okoz problémát.

Más kérdés, bár könnyebb, az igeragozás köréből. Minden iskolázott ember tudja, hogy a felszólító mód jele a -j. De ha már azt is megkérdeznénk, hogy milyen változásokon megy át a -j az igék egyes csoportjaiban, akkor nemigen kapnánk tökéletes választ. Azt talán még tudják, hogy mikor van teljes hasonulás. De arra már kevesen emlékeznének, bár esetleg helyesen írják, hogy melyik igében van -jj módjel (jön > jöjjön). Talán egyeseknek még az is eszükbe jutna, hogy olykor gy áll a -j helyett (tegyen, legyen, stb.), de azt már bizonyára csak kivételes emlékezetű ember tudná megmondani, hogy a hisz az egyetlen magyar ige, amelyben hosszú ggy a felszólító mód jele (higgyen), bár minden magyar anyanyelvű egyén helyesen ejti.

Az idegeneknek természetesen mindezeket meg kell tanulniuk. A felszólító mód szabályait tapasztalatom szerint elég könnyen elsajátítják, de a kötőhangzók használatát és a szavak tövében történő változásokat nagyon nehéz megtanulni. Éppen ezért a nyelvtanároknak kell segítségükre segíteniük úgy, hogy a szabályok gondos oktatása mellett minden új szónak megadják a főalakjait, így a szóval együtt annak ragozása is azonnal rögzítődik.

A főnevekkel kapcsolatban négy főalakot célszerű közölni: egyes alanyeset, tárgyeset, többes alanyeset és egyes szám harmadik személyű birtokos személyragos alak. A fenti alakokból nemcsak a kötőhangzók problémája tisztázódik, hanem az esetleges töváltózás is kiderül. Például: ablak, -ot, -ok, -a; kéz, kezet, kezek, keze; kanál, kanalat, kanalak, kanala; ökör, ökröt, ökrök, ökre; fa, fát, fák, fája; ló, lovat, lovak, lova stb. Valaki azt mondhatná, hogy a tárgy és a többes szám közül elég az egyik, hisz ha a tárgyrag előtt o kötőhangzó van, akkor az van a -k többes jel előtt is, és ha a -t előtt változott a tő, akkor ugyanaz a változás észlelhető többes számban is. De említettük már, hogy a tárgyrag gyakran kötőhangzó nélkül járul a mássalhangzóra végződő tő után is: a szót, -t, -ok, -a; kör, -t, -ök, -e stb. És a tő sem feltétlenül azonos többes számban és az egyes tárgyesetben. Például a szót, -t, de többesben a szók mellett a szavak forma a gyakoribb, a szavat alak pedig már nemigen nevezhető köznyelvinek.

A melléknevek mellett a tárgy, a többes szám és a közép fok alakját szükséges megadni. A birtokos személyrag elhagyható, mert a melléknevek, ha már birtokos személyragokkal fordulnak elő, főnevesültek. Például: piros, -at, -ak, -abb; nehéz, nehezett, nehezek, nehezebb; jó, -t, -k, jobb stb. A felső fok közlésén meg is szükséges, mert elég könnyű a szabályt megjegyezni, a leg- jellel alakul általában a

középfokból: legpirosabb, legnehezebb, legjobb stb., de a -s ó/s ő végű melléknevek alapfokából: legalsó, legfelső.

Az igéknek általában négy, de olykor öt alakját kell ismertetnünk a hallgatókkal. Első természetesen a szótári alak, alanyi ragozás, jelen idő, egyes szám harmadik személy. Finnországban a kezdők részére írt magyar tankönyv (Lavoitha-Tervonen: Unkarin oppikirja. Helsinki, 1961) a finn szótári alaknak megfelelően a főnévi igenevet közli az olvasmányokhoz készített szójegyzékekben. Ez helytelen, az egyes harmadik személyhez nemcsak azért kell ragaszkodnunk, mert ez már hagyományos, hanem azért is, mert az igék ragozása szempontjából ez az igealak fontosabb mint az igenév. Igen gyakran az egyes harmadik személy azonos azzal a tövel, amelyhez a végződések járulnak, és például azonnal láthatjuk belőle, hogy az ige ikés-e, vagy sem. Ezzel szemben a főnévi igenév az ige ragozására vonatkozólag kevesebb tájékoztatást nyújt.

Az igék második főalakja a múlt idő egyes szám harmadik személy. A várt formából például azonnal látható, hogy az időjel előtt egyetlen személyben sincs kötőhangzó, mert ha egyes harmadik személyben nincs, akkor egyetlen alakban sincs. Az adott és futott alakokból viszont nem látszik, van-e többi személyben a jel előtt vokális, vagy nincs. Ezért abban a típusban, amelyben a harmadik személytől eltér a többi, célszerű megadni az egyes első személyt is (adtam, adott; ettem evett stb.), itt tehát öt főalakot közlünk a hallgatókkal. A múlt idő három típusa a következőképpen adható meg: a) vár - t, b) ad - tam, - ott, c) fut - ott.

Harmadik főalak a feltételes mód egyes harmadik személye: vár, - na; kezd, - ene; tanít, - na~ - ana. Olykor van a jel előtt kötőhangzó, olykor nincs, de vannak olyan szavak, amelyeknek két alakja is él. A feltételes mód egyes harmadik személyének ismerete alapján azután néhány más igealak is könnyen megalkotható. Ha nincs a módjel

előtt kötőhangzó, akkor az egyes második személyű - s z , a többes második személyű - t o k / - t e k / - t ö k , a többes harmadik - n a k / - n e k és a második személyű tárgy-
ra utaló - l a k / - l e k ragok, valamint a főnévi igenév - n i képzője előtt sincs. Például v á r s z , v á r t o k , v á r n a k , v á r l a k , v á r n i . Ha van a feltételes mód jele előtt kötőhangzó, akkor az imént említett végződés-
sek előtt is van: k e z d e s z , k e z d e t e k , k e z d e - n e k , k e z d e l e k , k e z d e n i . Ha a feltételes mód-
ban két változat él, akkor az itt tárgyalt esetekben is kettős alakok találhatóak: t a n í t a s z ~ t a n í t s z , t a - n í t t o k ~ t a n í t o t o k , t a n í t n a k ~ t a n í t a n a k , t a n í t l a k ~ t a n í t a l a k , t a n í t n i ~ t a n í t a n i . Nyilván nagyon nehéz lenne megjegyezni, hogy a fenti ige-
alakokban mely igékben van kötőhangzó, melyekben nincs (vö. Jakab, MNyj.XV. 79-98), éppen ezért helyes, ha az új igével együtt annak feltételes módját is megtanulják a külföldi hallgatók.

Végül negyedik (az a d , - t a m , - o t t típusban ötödik) főalak a felszólító mód egyes harmadik személye. Ez különösen a módjel különféle változásai miatt fontos. Például: v á r , - j o n ; n é z , - z e n ; e s z i k , e g y é k ; h i s z , h i g g y e n s t b . Ha egy új igét tanítunk, a fentiek értelmében a következőképpen adhatjuk meg főalakjait: v á r , - t , n a , - j o n ; f u t , - o t t , - n a , f u s s o n ; a d , - t a m , - o t t , - n a , - j o n ; i s z i k , i t t a m , i v o t t , i n n a , i g y é k s t b .

Amikor kezdőket tanítunk, ezek az adatok nagy mértékben megkönnyítik részükre a magyar nyelv bonyolult ragozási rendszerének elsajátítását. Ezért következetesen közölnünk kell ezeket az alakokat mind a névszóknál, mind az igéknél. Az első tanév vége felé ezután azokban a hallgatókban, akik rendszeresen eljárnak az órákra, és egy kicsit tanulják is a nyelvtant, kialakul egy biztos készség, könnyen ragozzák a szavakat, és az újonnan előforduló szavak főalakjait önállóan is meg tudják alkotni.

A magyar nyelv idegeneknek való tanítása más módszereket kíván, mint a magyar anyanyelvűeknek való oktatása.

Ezért kívánatos lenne, hogy az ilyen irányú módszertani kutatás fellendülne a magyar nyelv oktatói és kutatói körében.

(1969.)

S z é p e György

A magyar mint idegen nyelv tanítása és az alkalmazott nyelvészet

1. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Nyelvtudományi Bizottságában az év elején vetődött fel a magyar nyelvnek mint idegen nyelvnek tanítása mint probléma.

A Bizottság két érdekelt munkabizottság titkárát küldte ki a kérdés tanulmányozására: Rácz Endrét, a Magyar Nyelvészeti Munkabizottság titkárát, illetőleg engem mint a Matematikai és Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság titkárát. (Az alkalmazott nyelvészet körébe tartozónak tartjuk az idegen nyelvek tanításában alkalmazott nyelvészetet, bőven is foglalkoztunk vele; s ide tartozónak véljük az anyanyelvi nevelésben alkalmazott nyelvészetet is, ezt is programunkra tűztük. Ezek szerint a magyar mint idegen nyelv tanítása is alkalmazott nyelvészeti jellegű, vagy az is.)

2. A célunk minden alkalmazott nyelvészeti diszciplina esetében azonos: a kutatás állandó szervezeti keretének biztosítása. A mai megbeszélés alapján úgy látszik, hogy erre a célra az igazgatási vonal rendelkezésre áll a Művelődési Minisztérium keretében, a társadalmi testületi ellenőrzés szerepét pedig betöltik az évenként tervezett lektori értekezletek, valamint egyéb hasonló jellegű tanácskozások. Az állandó testület (munkaközösség vagy munkabizottság) pedig nyilván majd ezzel kapcsolatban alakul ki fokozatosan.